

2. Гнатенко П.І. Український національний характер. - К.: Либідь, 1997. – 234 с.
3. Грушевський М.С. Про українську мову і українську школу. – К.: Веселка, 1991.- 234 с.
4. Каюков В.І. Виховуємо патріотів України. - Кіровоград: ООО Имекс ЛТД. - 2000. - 234 с.
5. Коменский Я.А. Великая дидактика. – М.: Изд. дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 224 с.
6. Михальченко Н.В. Психологічні особливості розвитку патріотичної рефлексії в молодшому шкільному віці // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. - № 9(33). – С. 153-161.
7. Михальченко Н.В. Психологічні умови формування патріотичної рефлексії молодшого школяра в сім'ї // Психологія і суспільство. - №1(19), Тернопіль, 2005. – С. 69-76.
8. Огієнко І. Рідна мова і культура народу // Шляхи виховання й навчання. - Львів: Знання, 1934. - Ч.1. – С. 26-31.
9. Потапчук Л.В. , Савчук Н.А. Виховання екологічної культури у молодших школярів // Актуальні проблеми психології / Зб. наук. праць Інституту психології ім. І.І.Костюка АПН України. / За ред. Максименка С.Д. – Том 7. Випуск 5. Частина 2. - К.: Міленіум, 2005. – С.161-170.
10. Родинна педагогіка: Навчально-метод. Посібник / А.А. Марушкевич, В.Г. Постовий, Т.Ф. Алексеєнко та ін. - Київ: Парапан, 2002. - 216 с.
11. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. - К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 2003. - 328 с.
12. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні // Вибр.пед.твори: У двох томах. - К.: Вища школа, 1993. - Том 1. - С. 43-103.

УДК 37.035.7

Олексюк О. Є.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,

кафедра педагогіки та загальної психології

МОРАЛЬНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Формування моральної складової військовослужбовця відбувається в процесі самоусвідомлення особистісного виміру власного буття і вироблення в людини ставлення до самої себе. Цим визначається прагнення до розпізнання та розкриття індивідуальних якостей кожної особи, з якою налаштовуються стосунки. Високі ідеали, за словами В. О. Сухомлинського, не можуть бути доступними людині безсердечній, не здатній до переживань. Безсердечність породжує байдужість до людей, байдужість спричиняє егоїзм, а егоїзм – жорстокість [4, с. 112]. Розуміння цього і визначає актуальність формування у військовослужбовців саме моральних якостей особистості.

З метою надання цілеспрямованості й організованості процесу зміцнення морального духу та психологічної стійкості військовослужбовців Збройних сил України Наказом Міністра оборони України № 142 від 5.05.1999 р. була затверджена «Концепція морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройних сил України». В цьому документі підкреслюється, що важливою складовою бойової готовності та боєздатності військ (сил) є високий моральний дух особового складу Збройних сил України. Моральний дух – це духовна готовність і здібність військовослужбовців переносити випробування війни (бойових дій), труднощі військової служби, досягати перемоги над ворогом.

Кожний народ творить властиву йому культуру, духовність і мораль, систему виховання людини й громадянина. Виховати людину, зокрема, воїна – свідомого захисника України, означає пробудити в людині духовні переживання, відкрити в ній доступ в інший світ духовності. Тільки тоді людина навчиться відрізнити добро від зла, почути в самій собі голос совісті, зрозуміти, що таке моральність, честь, шляхетність, відважність, мужність, героїзм і військова служба Батьківщині [5].

Тому в будівництві сучасних Збройних Сил України повинна постати мета формування ідеалу вірного та відданого народу України, воїна, для якого характерні розвинений інтелект, досконалий професіоналізм, здатність ефективно вести бойові дії, непохитність духу, патріотизм, дисциплінованість, вірність кращим бойовим традиціям, психологічна стійкість [1, с. 20].

На думку Є. Катаєва, характерною рисою моральної культури офіцера (як лідера) виступають єдність слова і діла, що передбачає єдність мислення і вчинку, знання і почуття, особисту чесність і високу принциповість. Дуже важливо для будь-якого лідера і особливо для офіцера, не «переходити» за межі добродетності, позитивних якостей, не втратити почуття міри у спілкуванні ні з тим, хто нижче, ні з тим, хто вище у соціальній чи службовій ієрархії. Недотримання, порушення міри може знебарвити і найкращі моральні якості офіцера. Межа між добродетністю і її антиподами в конкретних життєвих ситуаціях інколи буває ледь помітною. Морально виправдані, наприклад, сміливість без хвацькості (молодецькість, бравади), спритність без обдумованості, твердість без впертості, гідність без зарозумілості, впевненість без самонадіяності тощо. Моральна культура офіцера передбачає стійкий імунітет проти зла, моральну чистоту, вихованість, що виключає виникнення суб'єктивізму, душевної глухоти, зловживання владою, службовим становищем, досягнутим статусом. Чим вище моральна культура, тим ефективніше офіцер виконує громадські й службові обов'язки, тим відповідальніше ставиться до процесу і результатів своєї громадської та професійної діяльності. І навпаки, низька моральна культура може звести нанівець лідерський потенціал офіцера, тобто він може втратити лідерський «капітал» в очах колективної чи, ширше, громадської думки. Формування високого рівня моральної культури офіцера відбувається шляхом розвитку у нього моральних якостей, до яких можна віднести: мудрість – розуміння способів та засобів для досягнення соціально-корисних, особистісно-важливих цілей та вміння належним чином використовувати ці засоби; гуманізм – визнання за іншим права на суб'єктивні цінності життя, створення умов для повного розкриття та самовиразу особистості, визнання за кожним права на успіх та благополуччя; альтруїзм – відношення до іншого за принципом рівності, визнання за іншим прав, якими володієш сам; справедливість – відноситись до інших так, як ми б хотіли, щоб вони відносились до нас; стриманість – полягає у розумному самообмеженні у задоволенні потреб; милосердя – бажання та готовності поділитися з ближнім духовними та матеріальними цінностями, здатності визнати за іншою

людиною права на помилку, уміння піднятися над оцінкою дрібних обставин та бажання підтримати того, хто помиляється [3, с. 19].

Ю. Ковтун у своїх дослідженнях визначає, що важливою моральною якістю військовослужбовця є чесність. Це, перш за все, чесність у виконанні своїх обов'язків. В житті та на службі чесна людина завжди йде прямим шляхом, засуджуючи інтриганство та підступність [2, с. 51].

Зазначені моральні якості є джерелом морального авторитету особистості офіцера (військового керівника). Для успішного виконання обов'язку необхідні й інші моральні якості, без яких людина неспроможна забезпечити складну, відповідальну військову службу: рішучість, мужність, наполегливість, чесність, витримка, здатність до самопожертви, героїзм. Ситуація військових дій вимагає негайного прийняття рішень і негайних дій. Тому надзвичайно важливо виховувати у військовослужбовців вміння рішучості, відповідальності, почуття службового обов'язку, як внутрішньої потреби служіння Вітчизни, суспільству, наряду. В житті досить часто буває недостатньо зовнішніх спонукань обов'язку. Обов'язок – це сфера обов'язкових дій особистості. А конкретна ситуація у воєнних умовах вимагає більшого: героїзму, ентузіазму, самовідданості, що виходять за межі вимог службового обов'язку [3, с. 19].

Під час виконання конкретних завдань в складних умовах війни, стихійного лиха, природних катастроф, терактів, де використовуються військові сили, військовослужбовець мусить швидко орієнтуватися, приймати самостійне рішення і діяти. Тому обов'язок, дисципліна, відповідальність – моральні якості внутрішньо притаманні професійній діяльності військовослужбовця.

З метою з'ясування розуміння студентами які ж якості мають бути притаманні військовим, у рамках наукової тематики університету серед студентів першого курсу було проведено опитування «Збройні Сили України – які вони?». Студенти мали назвати десять якостей, що на їхню думку більш за все характеризують наші Збройні Сили.

Наведемо приклад відповідей студентів філологічного факультету у оригіналі перелічених якостей, не об'єднуючи їх за синонімічним рядом (табл. 1). Взагалі загальна кількість якостей, що були названі студентами, сягала більше 100 слів.

Таблиця 1. Відповіді студентів 1 курсу філологічного факультету

	Названа якість	% від опитаних респондентів
1	Сильні	65,7
2	Мужні	42,0
3	Патріотичні	33,1
4	Захисники	30,2
5	Сміливі	27,9
6	Відважні	24,3
7	Озброєні	22,6
8	Хоробрі	22,3
9	Розумні	20,3
10	Відповідальні	14,1

Аналогічне дослідження було проведено серед студентів кафедри військової підготовки першого року навчання. Це були студентів різних ВНЗ м. Миколаєва (табл. 2).

	Названа якість	% від опитаних респондентів
--	----------------	-----------------------------

1	Мужні	77,3
2	Сильні	72,7
3	Патріотичні	54,5
4	Могутні	36,4
5	Сміливі	31,8
6	Хоробрі	22,7
7	Відважні	22,7
8	Великі	18,2
9	Вольові	18,2
10	Професіональні	18,2

Звернемо увагу, що загальний відсоток за кожною окремою якістю у студентів кафедри військової підготовки вище за всіма показниками. На особливу увагу заслуговує спільність названих якостей – сильні, мужні, патріотичні, сміливі, відважні, хоробрі. Однак, не може не хвилювати той факт, що якість «розумні» назвали студенти філологічного факультету (20,3%), а студенти кафедри військової підготовки цій якості надали лише 13,6%.

Виходячи із сказаного, можна зробити висновок, що у студентів першого року навчання ще не сформоване розуміння необхідності наявності у себе, як майбутніх військовослужбовців, моральних якостей особистості. Отже, завдання викладацького колективу університету полягає в організації такого освітнього простору, щоб можна було активізувати студентів до формування необхідних якостей особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алещенко В. І. Проблеми реалізації духовного потенціалу на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України // Наука і оборона. – 2005. – № 4. – С. 19–24.
2. Ковтун Ю. В. Патріотичне виховання військовослужбовців як основа становлення української національної еліти / Ю. В. Ковтун // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. – 2016. – Вип. 1. – С. 49-53. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzdufn_2016_1_10
3. Методичні рекомендації щодо проведення психологічної підготовки особового складу Збройних Сил України. – Київ, 2012. – 214 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chito.in.ua/metodichni-rekomendaciyi-shodo-provedennya-psihologichnoyi-pid.html>
4. Сухомлинский В. А. Потребность человека в человеке. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 187 с.
5. Уткін О. Національно-патріотичні ідеали життєдіяльності Збройних Сил України / Олександр Уткін // Воєнна історія. 2004. – № 4-6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://warhistory.ukrlife.org/4_6_04_8.htm

УДК [262.1:291.75:27] 069.02:908(477.84):069.5

Кондирєва М. М.,

методист відділу
методики навчальних предметів та
професійного розвитку педагогів

ТОКІППО

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ БОГОСЛОВА, НАУКОВЦЯ, ПИСЬМЕННИКА,**